

BK
K311

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334355

36
K311

Δελ. εδ. 139007

34. Γ. ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΤΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΤΩΝ ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΙΩ "Η ΙΩΑΝΝΗΣ ¹

Ἐπιμονώτερον ἠθέλησαν νὰ φανῶσιν ἄξιοι διάδοχοι εἰς ἀξιολόγους δωρεὰς καὶ εὐεργετήματα τῶν Βυζαντινῶν ἐν Ἀθῶν αὐτοκρατόρων οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας οἱ τε ἰθαγενεῖς καὶ ἔπειτα οἱ Φαναριῶται. Οὗτοι, εἰ καὶ ὑποτελεῖς τῷ Σουλτάνῳ, ἐφιλοδόησαν νὰ ὑποκαταστήσωσιν ἐν τῇ εὐδαίμονι ἐκείνῃ χώρᾳ τὴν Βυζαντ. αὐτοκρατορίαν κατὰ τε τὰς ἔξεις καὶ τὰς συνηθείας τοῦ βίου καὶ κατὰ τὴν αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν. Ἡ παροιμιώδης ὑπὲρ τῶν ἐκκλησι. πραγμάτων μέριμνα καὶ ἡ γενναϊόδωρος τῶν Ἑλλήν. γραμμάτων ὑποστήριξις, δι' ἧς ἡ χώρα αὕτη ἐγένετο τὸ τερπνὸν τῶν Μουσῶν ἐνδιαίτημα, παρουσιάζουσι τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, ὅτι δὲν εἶχον ἀπλῶς καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὰ ἐμβλήματα τῆς ἐκπνευσάσης αὐτοκρατορίας².

Ἄλλ' εἰς ταῦτα ἀνέμειξαν καὶ πολλὰ, κατὰ φυσικὴν τῶν ὑψηλῶν κυριάρχων ἐπίδρασιν. Ἀσιατικὰ στοιχεῖα, ὥς δεικνύει καὶ ἡ ἀμφίεσις αὐτῶν καὶ δὴ ἡ ἐπαχθὴς δουλεία, εἰς ἣν εἶχεν ὑπαχθῇ ἐπὶ αἰῶνας ὁ Ῥουμανικὸς λαός.

Τὰ Βυζαντινὰ καὶ Ἀνατολικά στοιχεῖα ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς χρυσοβούλλοις· εἶναι δὲ ταῦτα σχεδὸν ἰσαριθμὰ πρὸς τὰ Βυζαντινὰ εἰς πάντα τὰ ἱερὰ τῆς Ἀνατολῆς σκηνώματα, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Σλαβωνικὴν, ἔπειτα δὲ εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένα. Ὁ τύπος ἐν αὐτοῖς εἶναι ἀπαραλλάκτως ὥς καὶ ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀντὶ ὅμως τοῦ συμπλέγματος: Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κτλ., ὅπερ ὑπάρχει εἰς τὰ ἀρχαιότερα Βυζαντινὰ χρυσόβουλλα, ἐνταῦθα ἐν τε τοῖς Σλαβωνικοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς βλέπομεν προτασσόμενον τοῦ ἡγεμονικοῦ ὀνόματος τὸ Ἰῶ, ἥτοι τὸ συμβολικὸν δίγραμμα δι' ἑλληνικοῦ ὦ μετὰ περισπωμένης γεγραμμένον³. Τοῦτο ἐν ταῖς ἐκδόσεσι οἱ μὲν Σέρβοι γράφουσι *Јован*, οἱ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ χρυσόβουλλα ἐκδόντες *Ἰωάννης* καὶ *Ιω.* π.χ. *᾿Ιωάννης Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ Τζε-*

¹ Ἀνεκοινώθη ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις τῷ 1981 IV διεθνεί Βυζ. Συνεδρίῳ (βλ. Πρακτικά σ. 21 καὶ 129).

² Βλ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας τὰ νῦν... Βλαχίας καὶ Μολδαβίας τόμ. II (Βιέννη 1818, σ. 39-40). Ὁ δὲ GASSE ἀποφαίνεται ὅδε: Die wahren Beschützer des heil. Berges aber wurden die christl. Fürsten der Donauländer... Sie traten an die Stelle der griechischen Kaiser und ihre Schenkungen und Gunstbezeugungen waren so zahlreich, dass ein grosser Theil der Klöster seinen neueren Bestand der Unterstützung dieser... Dynasten verdankt (De claustris in Monte Atho σ. 38). Ἐπιθε καὶ τὸ ὠραῖον βιβλίον τοῦ JORGA: Roumains et Grecs au cours des siècles (Bucarest 1921) κεφ. II. La continuité byzantine dans les pays roumains σ. 11-15.

³ Ἐν τοῖς ἐκδιδομένοις χρυσοβούλλοις εὐρίσκεται συνήθως ἄνευ τῆς περισπωμένης εἰς τὰ σλαβικά ὅμως ὑπάρχει οὕτω: Ἰῶ, Ιор καὶ Ιохъ εἰς τὰ νεώτερα· ἐντεῦθεν μεταγράφεται ἐν ταῖς ἑλλήν. μεταφράσεσιν: Ἡω, Ηφ καὶ Ἰων. συνήθως ὅμως Ιω.

χάνης Ῥακοβίτζα Βοεβόδας ἐλέω Θεοῦ αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας: (καὶ ἐν τέλει): *Ιω. Κωνσταντῖνος Βοεβόδας ἀπν^α, Αὐγούστω γ^α*¹. Ἰωάννης Γρηγόριος Ἰωάννου Βοεβόδας² ἐλέω Θεοῦ αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας (ἐν τέλει). *Ἰω Γρηγόριος Ἰωάννου Βοεβόδας ἀπν^α Αὐγούστω γ^α*³. Ἰων. Ἰών. Θεοδώρου ἐλέω Θεοῦ αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας. *Ιων. Ἰων. Θεοδώρου Βοεβόδας*⁴ (καὶ πληρέστερον). Ἰωάννης, Ἰωάννης Νικολάου Βοεβόδας ἐλέω Θεοῦ κτλ. *Ηω, Ιωά (sic) Βοεβόδας*⁵ κ.τ.τ.

Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν Φαναριωτῶν ἐπεκράτησεν ὡς τίτλος νὰ μεταφράζηται τὸ *Ἰω Ἰωάννης* καὶ νὰ ἀντικαθιστᾷ μάλιστα καὶ αὐτὸ τὸ κύριον τοῦ ἡγεμόνος ὄνομα π.χ. Ὁ ἱεροκῆρυξ Ἀνθιμος εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον ὀνομάζει τὸν Γκίκαν: «Ἰωάννην Γρηγορίου Γκίκα Βοεβόδαν»⁶ καὶ ὁ Λ. Φωτιάδης γράφει: «Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου Μουρούζη»⁷ Ἀλλὰ ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ἐπιστολαῖς οὕτως ὑπογράφονται: «*Ιω. Σερβάνος Βοεβόδας*»⁸, «*Ιω. Κωνσταντῖνος Μπασαράμπας Βοεβόνδας*»⁹. Ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος συνήθως ἐν ταῖς πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Χρῆσανθον ἐπιστολαῖς ὑπογράφεται: «Ἰωάννης Μαυροκορδάτος»¹⁰... «Πρὸς τὸν ὑψηλότερον... Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Μπασαράμπα Βοεβόνδα»¹¹. Ἀκούει δέ τις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ ἁγίου Ὁρους τὰ τῶν ἡγεμόνων ὀνόματα κατὰ τὰς Αἰτήσεις, καὶ ἐν τῇ Παρρησίᾳ γεγραμμένα μετὰ τοῦ Ἰωάννης π.χ. ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου: Ἰωάννου Στεφάνου, Ἰωάννου Γρηγορίου Γκίκα, Ἰωάννου Βασιλείου Ἀλεξάνδρου, Ἰωάννου Δοῦκα Ταμπίτζα, Ἰωάννου Ζερπάνου (sic), Ἰωάννου Δημητρίου κ.τ.τ.¹². Οὕτω τὸ σύμβολον Ἰω μεταγραφέν εἰς Ἰωάννης ἐθεωρήθη ὡς προσηγορικὸν καὶ δηλωτικὸν τοῦ ἀξιώματος ὅπως τὸ Φαραώ, Σουλτάνος, Καῖσαρ κ.τ.τ.

¹ Acta praesertim graeca Russici in Monte Athos monasterii (Κίεβον 1873) σ. 302 καὶ 304 τὰ πλείω δημοσιευθέντα τοιαῦτα χρυσόβουλλα ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα.

² Voevod ἢ voewod δηλοῖ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους, τὸν ἡγεμόνα.

³ Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 322 καὶ 325.

⁴ Σελ. 310 καὶ 314.

⁵ Αὐτ. σ. 296 καὶ 300. Ἐπίσης τύπους Ἰω, Ἰω καὶ Ἰωάνν. βλ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 447.

⁶ E. DE HURMUZAKI: Documente privatoare la Istoria Românilor κτλ., τόμ. XIII. Texte grecești... publicate sub auspiciile le Ministerului Cultelor și Instrucției publice și Academiei Române de A. PAPADOPOULOS-KERAMEUS (București 1909) σ. 556, 566 κ.ἄ.

⁷ Σελ. 321.

⁸ LEGRAND, Ἑλληνικὸν ἐπιστολάριον. Epistolaire grec ou recueil de lettres adressées pour la plupart a Chrysanthé etc. (Paris 888) σ. 5.

⁹ Αὐτ. σ. 6.

¹⁰ Αὐτ. σ. 96, 103, 108, 116 κ.ἄ. ἐν δὲ σ. 117 καὶ ἐν Χρυσοκ.: «Ἰωάννης Νικόλαος Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτος ἐλέω Θεοῦ κτλ.», ὅτι δὲ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἶναι, πρβλ. ἐπιστολὰς 97-98 σ. 140-141.

¹¹ Documente σ. 240.

¹² Δηλ. κατὰ τὴν παροιμίαν 45 Γιάννιδες! Οὕτω δὲ τὰ ὀνόματα τῶν τῆς Μολδοβλαχίας ἡγεμόνων κατήντησαν τριώνυμα, ὅπως τὰ Ρωμαϊκά. Ἡ δὲ φυλλάδα τῆς μονῆς ἔχουσα τελείαν στιγμὴν εἰς ἕκαστον ὄνομα, ἐμεγάλυνε τὰ εὐσεβεῖας ὑποδείγματα ὀνόματα.

Τὸ *Ιω* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν — Ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρησμοῖς

Ὁ ἄγνωστος βασιλεὺς *Ἰω* ἢ *Ἰωάννης*

Ἡ θεωρία τῆς ἐκ τοῦ *Ἰωάννου* τῆς Βουλγαρίας καταγωγῆς τοῦ *Ιω*.

Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ συμβόλου τούτου διάφοροι ἐξηνέχθησαν γνῶμαι καὶ εἰκασίαι, καὶ εἰσέτι τὸ ζήτημα θεωρεῖται ἄλυτον. Ὁ πολὺς *Οὐσπένσκις* ἐν τῷ *Καταλόγῳ* τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τοῦ Ἀθῶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀναγραφῆς τῶν Μολδοβλαχικῶν χρυσοβούλλων παρατηρεῖ τάδε: «Ταῦτα τὰ δύο στοιχεῖα - *Ἰω* - λίαν συχνῶς τίθενται ἐν ἀρχῇ τῶν βασιλικῶν καὶ ἡγεμονικῶν γραμμάτων τῶν τε Μολδοβλαχικῶν καὶ μάλιστα τῶν Βουλγαρικῶν. Ἡ σημασία αὐτῶν μέχρι τοῦδε ἀκόμη οὐκ ἐλύθη· ἀδύνατον τὸ νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ *Ἰω* σημαίνει Ἐγὼ ἢ ἡμεῖς· διότι ἐν τοῖς ἐγγράφοις, ἐνθα ἀντὶ τοῦ ἐγὼ πάντοτε γράφεται *Азъ* ἢ ἀντωνυμία ἐγὼ ἢ ἡμεῖς, τίθεται ἰδιαιτέρως πρὸς τοῦ *Ἰω*, φέρ' εἰπεῖν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 364 χρυσοβούλλῳ: «ἐλέω Θεοῦ ἡμεῖς *Ἰω*. Ἱερεμίας ἔπεται ὅτι *Ἰω* δὲν σημαίνει ἡμεῖς. Δὲν δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὑπὸ τὸ *Ἰω* νὰ ἐννοῇται *Ἰωάννης*, ἐπεὶ αὕτη ἡ μυστικὴ λέξις συχνάκις παρακολουθεῖ τῷ ὀνόματι *Ἰωάννης*».

Ἄλλ' ἡ λέξις *Ἰω* ἢ *Ἰάω* δὲν εἶναι νέα· ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸ Χριστοῦ ἔτι. Κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης *Εὐστάθιον*: «*Ἰω* γὰρ ἡ σελήνη κατὰ τὴν τῶν Ἀργείων διάλεκτον»¹. Τὸ δὲ *Χρονικὸν Πασχάλιον* λέγει ὅτι «οἱ Ἀργεῖοι μυστικῶς τὸ ὄνομα τῆς σελήνης τὸ ἀπόκρυφον *Ἰω* λέγουσιν ἕως ἄρτι». Κατὰ τὴν μυθωδεστέραν παράδοσιν αὐτὸς ὁ *Βύζας*, ὁ τὸ Βυζάντιον συστήσας, ἦν υἱὸς τοῦ *Ποσειδῶνος* καὶ τῆς *Κρεούσης* θυγατρὸς τοῦ *Διὸς* καὶ τῆς *Ἰοῦς*· ἐνταῦθεν καὶ εἰς τὰ Βυζαντινὰ νομίσματα συχνότατα ἀπαντῶμεν τὴν ἀμφίκυρτον ἢ κερόεσσαν σελήνην, ἣν κατὰ μίμησιν ἔλαβον καὶ οἱ Τοῦρκοι ὡς ἔμβλημα, ὡς εἰκάζει ὁ *Tournefort* καὶ ὅπερ ὑποστηρίζει καὶ ὁ *Choiseul-Gouffier*².

Μετὰ ταῦτα τὸ *Ἰω* συναντῶμεν εἰς τοὺς χρησμοὺς *Λέοντος* τοῦ *Σοφοῦ*: «*Ἰω*, *Ἰω*, εὐχαριστία», καὶ πάλιν λέγει περὶ τοῦ ἀγνώστου βασιλέως: «Οὗτος ὀνομάζεται *Ἰω* καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ εἰλημμένος» . . .³. Πάντες οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ χρησμοῦ τούτου μεταφράζουσι τὸ *Ἰω* εἰς *Ἰωάννης*. Ὑπάρχει: «*Ἀνωνύμου* παράφρασις τῶν τοῦ βασιλέως *Λέοντος* χρησμῶν περὶ τοῦ θρυλλουμένου πτωχοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ βασιλέως, τοῦ γνωστοῦ καὶ ἀγνώστου τοῦ κατοικοῦντος ἐν τῇ πρώτῃ ἄκρᾳ τῆς *Βυζαντίδος*»⁴. Ἐνῷ δὲ οὗτος λέγει ὅτι «τὸ ὄνομα τούτου κεκρυμμένον ἐν ἔθνεσιν» εἰτ' εἰσφέρει: «*Ἀνδρίζου*, *Ἰωάννης*, καὶ ἴσχυε καὶ νίκα τοὺς ἐχθρούς σου»⁵. Τὸ ὄνομα

¹ Σχόλια εἰς *Διονυσίου* οἰκουμένης περιήγησιν 92. Ἡ λέξις εἶναι τῆς δημοτικῆς Αἰγυπτιακῆς *Ioh* ὡς γράφει ὁ *Alois Vanicek* ἐν *Fremdwörter im Griechischen und Lateinischen* (Leipzig 1878) σ. 19.

² *Voyage pittoresque*. Τόμ. III σ. 454 παρὰ *Βυζαντίου*, Ἡ Κωνσταντινούπολις τόμ. Α' σ. 42.

³ *Patr. graeca Migne* τόμ. 107, 1136.

⁴ Αὐτ. στίχ. 1141 - 1149.

⁵ Αὐτ. 1144 καὶ σ. 47 τῆς ὑπὸ τοῦ *Στεφανίτζη* ἐκδοθείσης «*Συλλογῆς διαφόρων προρρησεων*» (Ἀθῆναι 1838), ἐνθα τὸ τέλος τῆς παραφράσεως ἐλλεῖπει.

Ἰωάννης εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν χρησμὸν τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν *Ταράσιον πατριάρχην Κων/πόλεως*, ὅστις λέγει περὶ τοῦ ἀγνώστου βασιλέως: «Καὶ τότε ἔξυπνήσει ὁ ἅγιος βασιλεὺς ὁ ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸ Ι ἐν δὲ τῷ τέλει τὸ Σ ἔχων, ᾧ σημαίνουνσι σωτηρίαν» καὶ κατωτέρω: «Καὶ στήσει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐν νυχθήμερον καὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, ὡς ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ ὀνόματος δείκνυται». «Ἐξήγησις: Τὸ ὄνομα τοῦ εἰρημένου βασιλέως εἶναι Ἰωάννης . . .» (ἀνάλυσις καὶ ἐφαρμογὴ ἐπὶ τοῦ χρησμοῦ)¹. Ὁ χρησμὸς οὗτος ἐγένετο ἐπὶ τῇ προελάσει τῶν *Τούρκων* καὶ τῇ προσοφεί τῶν ἀναποφεύκτων κινδύνων διὰ τὴν τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* τύχην. Περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς ἀπὸ πολλοῦ ἐφέροντο χρησμοί, ὧν δημωδέστατοι ἦσαν οἱ: «*Βοῦς βοήσει καὶ ταῦρος θορήσει*» καὶ «*Οὐαῖ σου, Ἐπτάλοφε, ὅτι οὐ χιλιάσεις*»². Ἦδη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα αἱ προαισθήσεις αὐταὶ ἐπραγματοποιοῦντο καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν *Φράγκων* κατάληψιν τῆς πρωτεύουσας ἤρξαντο καὶ τὰ ξανθὰ γένη, ἅπερ τέως παρίσταντο ὡς ἐχθρικά πρὸς τὸ *Βυζάντιον*, συνασπίζόμενα πρὸς ἄμυναν ἥδη ἐν τοῖς χρησμοῖς τούτοις φέρονται ὡς ἐξημερωθέντα καὶ σύμμιχα. Ὁ τοιοῦτος συνασπισμὸς παρουσιάζεται ἐν τῇ *δημώδει διασκευῇ τῶν χρησμῶν τοῦ Λέοντος* τῇ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ τοῦ *Legrand* ὑπὸ τὸν τίτλον «*Αἶνιγμα λέξεων Λέοντος τοῦ σοφωτάτου*»³ ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις:

«Ὁ φιλόσοφος γὰρ λέγει:
οἶον *Οὔγγρους* τε καὶ *Ζήχους*⁴,
Ἀλανούς, Βλάχους, Κουμάνους,
οὔτοι κράζουσιν καὶ βοῶσι
καὶ σαλπίζουσιν, παπαρίζουσιν,
συντρομάσσουσιν καὶ φοβοῦνται»⁵.

Ἐνταῦθα συναντῶμεν ἐπίσης καὶ τὸν *πτωχὸν βασιλέα Ἰωάννην* ὑπὸ τὸ σύμβολον *Ιῶ ἢ Ηῶ*. Ἐν Ἀθῶν ὑπάρχουσι κώδικες παρέχοντες καλλιτέραν τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου τοῦ ἐν λόγῳ χρησμοῦ:

Ὁ *πτωχὸς ὁ πτωχολέων*,
τὸ ὄνομα *Ιῶ*
τῶν πάντων εἶμαι *δραγάτης*.
Ἐγὼ εἶμι ὁ *βασιλεὺς ὁ πένης*,

¹ *Στεφανίτζη* σ. 82 καὶ 86 πρβλ. καὶ *Πολίτου*, *Παραδόσεις Β'* (Ἀθήναι, 1904) σ. 673-674 καὶ 678.

² *Τζέτζης* Ἐπιστ. 59 σ. 53, ἐκδ. *Th. Pressel* *Χιλιάς Θ'* 615 κ. ἀ.

³ *Annuaire de l'association pour l'encour. des étud. grecques XIII* (Paris 1874) p. 173-192. Ἡ διασκευὴ αὕτη ἐγένετο ἀσφαλῶς ὑπὸ *Λεοντίου* μοναχοῦ. Τοῦτο συνάγω ἐκ περιλήψεώς τινος τούτου τοῦ χρησμοῦ δημοσιευθείσης ὑπὸ *Στεφανίτζη* σ. 130 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως *Λέοντος* παραβολὴ ὡς μυθικὸν κατὰ τινα μοναχὸν *Λεόντιον*, ἐκ τῶν συμβολικῶν ἀνδριάντων (Ἐκφράσεων;) τῆς *Κωνσταντινουπόλεως*· ἀρχ. *Αἷ*, ἔρχεται *πηγὴν ἰέραξ*, γὰ *καθίσῃ* γὰ *τὸ βλέπῃ* κτλ. ὁμοίως καὶ σ. 140-142 (γράφει περὶ τοῦ ἀγγελοφόρου βασιλέως).

⁴ *Ζήχοι* εἶναι οἱ *Τσέχοι*.

⁵ Ἀντ. σ. 173. Κατωτέρω ἀναφέρει καὶ *Ἡπειρώτας* καὶ *Σέρβους* καὶ ἄ.

‘Ο ἐλεῶν πτωχοὺς καὶ πένητας’
 τὸ δὲ ὄνομά μου
 ἰῶτα καὶ ω σὺν τῇ μακροῇ
 ὃ λέγεται ‘Ιωάννης’¹.

Ἔτι ἐκτενέστερον ἔχει ἕτερος κῶδιξ, ὅστις μάλιστα τοὺς τελευταίους στίχους ἔχει ὧδε:

« Πένης βασιλεύς εἰμι ὁ ἐλεῶν πτωχὸς
 τὸ δὲ ὄνομά μου ἦ ἄλφα καὶ ὦ ὃ λέγεται ‘Ιῶ’!².

Ἄρα ἐν τῷ Γρηγοριατικῷ κώδικι ἔχομεν νέον τύπον τοῦ συμβόλου τὸ *Hō*³.

Πότε συνετάχθη ἡ διασκευὴ αὕτη; βεβαίως μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, ἣτις προλέγεται ἐνταῦθα, καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου⁴. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων διὰ τῆς διαδόσεως τῶν τοιούτων χρησμῶν παρὰ τοῖς παριστρίοις λαοῖς ἀνεπτεροῦντο αἱ ἐλπίδες καὶ ἐγεννήθη ἡ ἰδέα εἰς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα κράτη, ὅτι «ὁ πτωχολέων Ἰῶ ὁ τῶν πάντων δραγάτης» θὰ ἀνῆκεν εἰς αὐτά, καὶ ἐφιλοτιμεῖτο ἕκαστον τῶν κρατῶν ἐκείνων νὰ ἐπιδείξῃ πλείονας τίτλους καὶ δικαιώματα, πρὸς ὑποκατάστασιν ἐν τῇ βασιλευσύνῃ τῶν πόλεων⁵. Οὕτως ᾠκειοποιήθη καὶ τὸ αἰνιγματῶδες σύμβολον.

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ πολιτικὴ ἄποψις τοῦ ζητήματος, ἣν τολμῶμεν νὰ ὑποκαταστήσωμεν εἰς τὴν ὑπὸ τινων Σλάβων καὶ τοῦ *Xenopol*, τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ῥουμανίας, ὑποστηριζομένην, ὅτι τὸ σύμβολον εἶναι ἐπίτμησις τοῦ ‘Ιωάννης, ὀνόματος τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων⁶, ὅστις ἤρξεν ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀρχομένου τοῦ ΙΓ’ αἰῶνος καὶ φέρεται ὡς ἰδρυτῆς τοῦ Κράτους τῶν Βλαχοβουλγάρων⁷. Οὗτος παρὰ μὲν τῶν Βουλγάρων ὀνομάζεται ‘Ιβάν, ‘Ιωβάν, ‘Ιονίτσα καὶ *Καλογιάννης*, ὑπὸ δὲ τῶν Λατίνων ‘Ιωαννίσσης, ‘Ιωαννίκιος δὲ καὶ *Σκυλογιάννης* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Κων/πόλει καὶ παρασπονδήσας ἐκηρύχθη πολέμιος καὶ κατέλαβε πάσας τὰς χώρας ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Δουνάβως μέχρι τοῦ Στρυμῶνος καὶ Ἀξιοῦ. Ἀντετάχθη κατὰ τῆς Δ’ σταυροφορίας,

¹ Κῶδ. Ἰβήρων 181 τοῦ XVI αἰῶνος φ. 29^a (πρβλ. *Annuaire* σ. 187). Καὶ ὁ *Λεόντιος*: ‘Ο πτωχὸς ὁ πτωχολέων τὸ ὄνομά μου Ἰῶ (*Στεφ.* 142).

² Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ παρατηροῦμεν δύο τινὰ τὸν ἐνιαχοῦ ἀπαντῶμενον τύπον *Hō* καὶ τὴν περισπωμένην, ἣν ἀνωτέρω εἶπεν «μακράν». Ταῦτα ἐκ τοῦ Κῶδ. μονῆς Γρηγορίου 31 τοῦ ΙΖ’ αἰῶνος φ. 163^β.

³ Ὁ κῶδιξ δὲν ἔχει ὀρθογραφίαν. Οὕτως ἐξηγεῖται ὁ διπλοῦς τύπος ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις *Ιω* καὶ *Ηω*.

⁴ Πρβλ. *Annuaire* σ. 159 τὴν γνώμην τοῦ *Gidel*. Ὁ μακ. *Πολίτης* λέγει, ὅτι τὸ παλαιότερον χειρόγραφον τοῦ χρησμοῦ τούτου ἀνήκει πρὸ τοῦ τέλους ΙΔ’ αἰῶνος, ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 265.

⁵ Ἡ κίνησις τῶν Σλαβικῶν φύλων περιλαμβανομένων καὶ τῶν Βλάχων λήγοντος τοῦ ΙΒ’ αἰῶνος τοιοῦτον τινα σκοπὸν ἐνεῖχεν καὶ συνέβη αὕτη ἐπὶ Ἰσακίου Ἀγγέλου (1185 - 1195).

⁶ *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu’à l’union des Principautés en 1859* Τόμ. Ι (Paris 1896) σ. 175 βλ. καὶ *Additions et corrections*. Πρὸ τούτου ὑπεστήριξε τὴν γνώμην ταύτην ὁ ἐκδότης τῶν *Acta... Rossici in monte Athos monasterii* σ. 452 - 453 καὶ ἄλλοι.

⁷ Βλ. *N. K. Τοκκῶνη* Ἱστορίαν τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως (Ἀθῆναι 1877) σ. 148 ἐ. καὶ 151 ἐ.

καὶ εἶτα ἐστράφη πρὸς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον Γ', καὶ στεφθεὶς τὴν 8 Νοεμβρίου 1204 ἐν Τυρνόβω αὐτοκράτωρ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν χειρῶν Καρδινάλιου τὸ σκῆπτρον καὶ λάβαρον φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Πέτρου, συγχρόνως δὲ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀνηγόρευσε Πατριάρχην¹. Καταλαβὼν τὸ Μπανάτον ἵδρυσεν τὴν φερώνυμον πόλιν Κραϊώβαν². Ἐλθὼν δὲ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐν Κων/πόλει αὐτοκράτορα Βαλδουίνον συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωνον, καὶ τότε ἀπεκηρύχθη καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας ὁ Ἰωαννίκιος ἐξετράπη εἰς δηώσεις καὶ σφαγὰς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατὰ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων, διὸ καὶ ὠνόμασεν ἑαυτὸν Ῥωμαιοκτόνον³. Εἰς τὰ νομίσματα, ἅπερ φέρουσι τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα, ὑπάρχει καὶ τὸ Ιω⁴. Ἀλλ' ἐὰν ἡ θεωρία τῆς ἐκ τοῦ Ἰωάννης προελεύσεως τούτου ᾗτο ὀρθή, ἔπρεπε νὰ γράφηται Ιο, καθόσον ἡ σλαβικὴ δὲν ἔχει τὸ ω.

Ἡ ἐπικράτησις τοῦ ὀνόματος μεγάλων βασιλέων καὶ δυναστῶν ὡς τίτλου βασιλικοῦ δὲν ᾗτο κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀσύνηθες, ὡς ἀποδεικνύει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Καρόλου, ὅπερ παρὰ τοῖς ὁμόροις τῷ Φραγκικῷ κράτει ἐγένετο συνώνυμον πρὸς τὸ βασιλεὺς. Οὕτως ἐν τῇ Πολωνικῇ ὁ βασιλεὺς καλεῖται Κρόλ, ἐν τῇ Ῥωσικῇ Καρόλ, τῇ Σερβικῇ καὶ τῇ Κροατικῇ Κράλ, ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Κιράλ, καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας καλοῦσι γενικῶς Κιράλ⁵. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Σκυλογιάννη δὲν ᾗτο τοιοῦτον, καὶ αἱ πράξεις τόσῳ γενναῖαι καὶ ἐνδοξοί, ὥστε νὰ δικαιολογῶσι τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν τῆς μεταβιβάσεως τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὡς ἐπισήμου τίτλου παρὰ τοῖς γείτοσι λαοῖς. Αἱ σχέσεις μάλιστα τῶν Βουλγάρων πρὸς τοὺς Βλάχους οὐδέποτε ἦσαν καλαί, ὁ δὲ ἐντριβὴς περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Βαλκανίων λαῶν Miller ἀρνεῖται καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ τῆς Βλαχίας ἔστω καὶ πρόσκαιρον κατοχὴν τοῦ Ἰωαννικίου ἰδοὺ κατὰ λέξιν τι λέγει: «Ἡ γνωστὴ ἐκείνη φράσις, δι' ἧς ὁ Καλογιάννης ὠνόμασεν ἑαυτὸν Αὐτοκράτορα τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων» ἤγαγε συγγραφεῖς τινες εἰς τὸ νὰ ὑποθέσωσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας ᾗτο καὶ κύριος μέρος τῆς Ῥουμανίας. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀναγκαῖον νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν λέξεων τούτων, ὅτι ἤρξε «Βλαχοβουλγαρικῆς Αὐτοκρατορίας». Οἱ Βλάχοι, ὧν διῃσχυρίζετο, ὅτι ᾗτο αὐτοκράτωρ, εὗρισκοντο διεσπαρμένοι ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐν ᾧ ἐν αὐτῇ τῇ Βλαχίᾳ ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι τότε οἱ Κουμάνοι, οὐδ' ὑπάρχει μαρτυρία βεβαιοῦσα ὅτι ὁ Καλογιάννης καὶ οἱ ἀδελφοί του ἦσαν Ῥουμανικῆς ἢ Βλαχικῆς καταγωγῆς. Ἡ Παπικὴ φιλοφρόνησις εἶναι ἡ μόνη πηγὴ ἀναφέρουσα τοῦτο, ὁ δὲ τίτλος «Αὐτοκράτωρ τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων» οὐδέποτε συναντᾶται εἰς Σλαδικὰς πηγὰς⁶.

¹ W. Miller Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας κατὰ μετάφρ. Α. Μ. Καλδοκορέση (Ἀθῆναι 1921) σ. 44-45.

² Ἦτοι Κραλιώβα, περὶ τοῦ ὀνόματος βλ. Φωτεινοῦ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 283.

³ Α. Μηλιαράκη Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (Ἀθῆναι 1898) σ. 29.

⁴ Ὁ Xenopol παραπέμπει εἰς τὸ Archiv für slavische Philologie τόμ. XII, 1884 σ. 1 ἔ.

⁵ Καρολίδου, Ἐγχειρίδιον Βυζαντ. Ἱστορίας (Ἀθῆναι 1906) σ. 143 σημ. καὶ ἡ βασίλισσα Κιραλίτσα.

⁶ Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 45.

**Τὸ ΙΩ ὡς ἐπίτμησις τοῦ Iehovach
ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς θρησκείαις καὶ μαγείαις - Συμπέρασμα.**

Ἀλλὰ τὸ σύμβολον *Iō*, καὶ δὴ ὁ προαναφερθεὶς τύπος *Ἰάω*, συνδέει τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑβραϊολογίαν. Ὡς γνωστὸν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἦν ἀνεκφώνητον, «ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου θανάτῳ θανατούσθω»¹. Ἐχρῶντο ὅθεν οὗτοι πρὸς παράστασιν τοῦ θείου ὀνόματος τῷ τετραγραμμάτῳ *Iehovach* ἢ *Iehova*², ὡς λέγει καὶ ὁ *Εὐσέβιος*: «*Μωσέως καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν ἀπάντων ἄρρητον εἶναι τὸ θεῖον διδασκόντων καὶ τῆς ἀρρήτου προσηγορίας τὸ σύμβολον διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς ἀνεκφωνήτου σημειώσεως ὑποφαινόντων*» (*Εὐαγγ. Προπ. ΙΑ'*, 12). Ἀλλ' ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὀνόματος τούτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν ποικιλωτάτη, οὐ μόνον ἐν τῇ τῶν *Ο'* Μεταφράσει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Ἑβραϊκοῖς ἀντιγράφοις, ἐφέρετο δὲ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραϊκοῖς γράμμασι κεχαρσμένον³. Οἱ δὲ *Ο'* ἀποθέμενοι τὴν βάρβαρον τοῦ ὀνόματος τούτου γραφὴν ἔγραψαν Ἑλληνικοῖς χαρακτηρσι τὸ Κύριος, μετάφρασιν οὖσαν τοῦ Ἀδωναΐ⁴. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τετραγραμμάτου παρὰ τε τοῖς ἐρμηνευταῖς τῆς Γραφῆς καὶ τῇ θύραθεν φιλολογίᾳ ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς ὅτι περὶ τοῦ ἐν *Δελφοῖς ΕΙ*, περὶ οὗ ὁ *Πλούταρχος* βιβλιάριον καθιερώσας γράφει, ὅτι «τοῦτο εἰκὸς οὐ κατὰ τύχην, οὐδ' οἷον ἀπὸ κλήρου τῶν γραμμάτων μόνον ἐν προεδρείᾳ (δηλονοῦν κατεῖχε τὴν πρώτην ἐν τοῖς ἀναθήμασιν θέσιν) παρὰ τῷ Θεῷ γενέσθαι καὶ λαβεῖν ἀναθήματος τάξιν ἱεροῦ καὶ θεάματος· ἀλλ' ἡ δύναμιν αὐτοῦ κατιδόντας ἰδίαν καὶ περιττήν, ἢ συμβόλῳ χρωμένους πρὸς ἕτερόν τι τῶν ἀξίων σπουδῆς τοὺς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν φιλοσοφήσαντας, οὕτω προσέσθαι»⁵. Οἱ ἐπικρατέστεροι τύποι τοῦ τετραγραμμάτου εἶναι οἱ ἑξῆς *Ἰάω*, *Ἰάων*, *Ἰαού*, *Ἰά*, *Ἰὼ* καὶ *Ἰό*, *Ἰούν*, *Ιοὺ* (ὅσοι δηλ. συνδέονται πρὸς τὸ σύμβολον *Iō*)⁶ καὶ τούτους συναντῶμεν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσι π. χ.

«*Ἰὰ δασυνόμενον καὶ δευνόμενον τὸ ἄλφα τὸν Θεὸν σημαίνει καθ' Ἑβραίους*»⁷. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ *Σύμμαχος* (εἰς τὸν *ΞΗ'*, 5 ψαλμὸν) ἀντὶ τοῦ: Κύριος ὄνομα αὐτῷ» (κατὰ τοὺς *Ο'*) ἔγραψεν: «*Ἰὰ ὄνομα αὐτῷ*»⁸. Ὁμοίως ὁ *Θεοδοτίων* ἀντὶ

¹ Λευϊτ. 24, 16. Κακῶς τότε ὡς φρονεῖ καὶ ὁ κ. Βελέλης προσετέθησαν τὰ σύμφωνα.

² Ἦτοι τὰ 4 ἑβραϊκὰ γράμματα *Iod*, *He*, *Vav*, *He* εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἐν τῇ ἑβραϊκῇ τὰ σύμφωνα εἶναι οἱ κύριοι φορεῖς τῆς σημασίας τῶν λέξεων, ὡς ἐκ τούτου τε καὶ ἔνεκα τοῦ τονισμοῦ τὸ τετραγράμματον παρουσιάζει διαφόρους τύπους.

³ Hieronimus Praef. in libr. Regun. *Βλπ. Κων. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν Τόμ. Β' (Ἀθῆναι 1845) σ. 596 σημ.*

⁴ Αὐτ. τόμος Δ' σ. 65.

⁵ Ἐπιθε τὸ σοφὸν συγγραμμάτιον τοῦ κλεινοῦ Ἀσκληπιάδου *Στεφάνου Καραθεοδωρῆ* *Περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ΕΙ* (*Κων/πολις 1847*) σ. 5 ἐ.

⁶ *Ioh. Drusii Tetragrammaton* κεφ. XI, 19. *Lobeck*, *Aglaophanus* 461, *Καραθεοδωρῆς* σ. 32, 42 ἐ., *Οἰκονόμου* Δ' σ. 55 - 56.

⁷ Ἡούχιος ἐν *Θησαυρῷ* (ἐνθα μετέβαλον τὴν θέσιν τῶν δύο λέξεων).

⁸ «Διὰ τοῦ Ἰα ἡ ὀνομασία αὐτοῦ» (*Παρ' Ὡριγένει ἐν Ἑξαπλοῖς, Migne τόμ. ΙΓ' σ. 980*).

τοῦ Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἔχει: *Ἀνεῖτε Ἰά*, τὸ δὲ Ἀλληλούϊα, ἐκ τοῦ Allelu-Ia¹. Ἰάω παρὰ Μακροβίω: «Φράζεο τὸν πάντων ὑπατον Θεὸν ἔμμεναι Ἰάω». Ὁ δὲ Λυδὸς περὶ τοῦ Διονύσου λέγει: «Οἱ Χαλδαῖοι τὸν Θεὸν Ἰάω λέγουσι τῇ Φοινίκων φωνῇ»². Καὶ ὁ Θεοδώρητος γράφει: «Καλοῦσι δὲ αὐτὸ (τὸ θεῖον) Σαμαρεῖται μὲν Ἰαβέ, Ἰουδαῖοι δὲ Ἰάω»³. Κατὰ τὸν Κύπριον Ἐπιφάνιον ἐρμηνεύεται «Τὸ Ἰαβέ, ὅς ἦν καὶ ἔστι καὶ αἰὶ ὄν»⁴. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀπαριθμῶν τοὺς διαφόρους νομοθέτας «παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις, λέγει, Μωσῆν (προσποιήσασθαι τοὺς νόμους αὐτῷ διδόναι) τὸν Ἰάω ἐπικαλούμενον Θεόν»⁵. Τοῦ Ἰάω συχνοτάτην ἀπαντῶμεν χρῆσιν ἐν τοῖς ἑξορκισμοῖς καὶ ταῖς μαγείαις, π. χ. Ἐν τῇ «Μουσέως ἀποκρύφῳ βίβλῳ περὶ τοῦ μεγάλου ὀνόματος . . . τοῦ διοικούντος τὰ πάντα» ἀναγινώσκομεν: «. ὅτι προσεῖλημμαι τὴν δύναμιν τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, δαίμονος Ἰάω»⁶.

Ὁ Ἀλέξανδρος Τραλλιανὸς ἀναφέρει τὸν ἐξῆς ἑξορκισμόν: Ὁρκίζω σε κατὰ τῶν ἁγίων ὀνομάτων Ἰαώ, Σαβαώθ, Ἐλιά, Ἀδωναὶ κλπ.⁷.

Ὁ Ὠριγένης ἐκ τῆς παρὰ Πέρσαις θεολογίας τοῦ Μίθρα ἀναφέρει τὴν δε τὴν ἐπίκλησιν: «Σὺ δὲ κρυπτομένων μυστηρίων νιού καὶ πατρός ἄρχων νυκτοφαῆς, δεύτερε Ἰάω, καὶ πρῶτε δέσποτα θανάτου . . .» ἐξελέγχων τοὺς τότε Αἰγυπτίους, ὅτι ἀπὸ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν ἔλαβον τὸ Ἰάω⁸, καὶ κατωτέρω λέγει: «Χρὴ μέντοι εἰδέναι ὅτι οἱ ταῦτα συνταξάμενοι οὔτε τὰς μαγείας νοήσαντες, οὔτε τὰ τῶν θεῶν γραφῶν διακρίναντες πάντ' ἔφυραν ἀπὸ μὲν μαγείας τὸν Ἰαλδαβαώθ καὶ τὸν Ὠραῖον, ἀπὸ δὲ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν τὸν Ἰαωία παρ' Ἑβραίοις ὀνομαζόμενον καὶ τὸν Σαβαώθ καὶ τὸν Ἀδωναῖον καὶ τὸν Ἐλωαῖον»⁹.

Ἰαού. Ὡς κατακλεῖδα τῆς περὶ τοῦ τετραγράμματος καὶ τῶν ἐκ τούτου προ-

¹ Macrobi. Saturn Z, 18. Ἡ ἀρχαία προφορὰ τοῦ *Iehova* φαίνεται ὅτι ἦν *Iao* = ὁ ὢν, ἡ ὅστις ὑπῆρξεν, ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει, ἡ μᾶλλον *Jaho* τετραγράμματος, ὅπερ εὐρίσκεται εἰς κύρια βιβλικά ὀνόματα π. χ. Azar - Jaho Ἀζαρίας, Zebad - Jaho Ζεβεδαῖος, Hanan - Jaho Ἀνανίας, Tsid - Jaho Σεδεκίας. Ἐκ τοῦ *Jaho* ἢ *Jeho* προήλθε τὸ *Jo* ὅθεν *Jeho - ézer* ἢ *Jo - ézer*, θεία βοήθεια, *Jeho - zabad* ἢ *Jo - rabad* δῶρον Θεοῦ, *Jehohanan* ἢ *Jo - hanan* Ἰωάννης χάρις Θεοῦ. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐκφέρουσι τὸ τετραγράμματος ὑπὸ τὸν τύπον *Iao* διότι ἡ Ἑλληνικὴ στερεῖται τοῦ *h*. (Encyclopedie Theologique par *Migne*, Τόμ. 26 (1850) σ. 27 - 28).

² Καὶ ἄλλοι Σαβαώθ, Περὶ μηνῶν σ. 83.

³ Ἀπορα εἰς Ἑξοδον Ἐρωτ. ΙΕ' προβλ. καὶ Ἐρωτήματα ἐκδ. *Εὐγενίου Βουλγάρεως*, ἐνθ' ἐσφαλμένως γράφεται αἶα.

⁴ Αἴρεσ. 40 σ. 296.

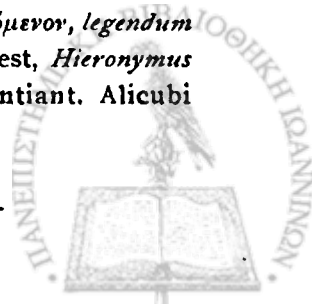
⁵ Bibl. histor. 1, 94.

⁶ Abraxas: Studien zur Religionsgeschichte des spätern Altertums von *A. Dieterich*, (Leipzig 1891) σ. 197, 13 καὶ κατωτέρω: «Ἰάω Σαβαώθ».

⁷ Βιβλ. XI σ. 659. Ἰατρικὴ Συναγωγὴ ἐκδ. *Puschmann* τόμ. Β' (Βιέννη 1879).

⁸ Κατὰ Κέλσ. VI *Migne* τόμ. ΙΑ' 1344 Α.

⁹ Αὐτ. 1345, ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ ἐξῆς σχόλιον: Grotius in Adnot. ad cap. XXII Math.: Neque dubito, quin quod apud Origenem est τὸν Ἰωαία παρ' Ἑβραίοις ὀνομαζόμενον, legendum sit Ἰαώ et *jā*, ut duo sint nomina. . . Neque aliter quam *Iao*, nomen legendum est, Hieronymus arbitratur. Clement Alex. Ἰαοῦ, nisi in scriptura mendum est. Alii aliter ementiant. Alicubi scriptum invenī Jaū.

ερχομένων τύπων παρεκβάσεως ἡμῶν ἐπιφέρομεν καὶ τόδε: Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης παρενείρων καὶ περὶ ἄλλων τετρασῆμων ἀπαντώντων ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἐπιφέρει: «ἀτὰρ καὶ τὸ τετράγραμμον ὄνομα τὸ μυστικόν, ὃ περιέκειντο, οἷς μόνοις τὸ ἄδυτον βάσιμον ἦν, λέγεται δὲ Ἰαοῦ, ὃ μεθερμηνεύεται ὁ ὢν καὶ ὁ ἐσόμενος, καὶ μὴν καὶ καθ' Ἑλληνας θεὸς τὸ ὄνομα τετράδα περιέχει γραμμάτων»¹. Ἐχαράσσετο δὲ τοῦτο ἐπὶ χρυσοῦ πετάλου καὶ ἐτίθετο δίκην διαδήματος ἐπὶ τῆς μίτρας τοῦ ἀρχιερέως (πᾶσαι αἱ παραλλαγὰι λοιπὸν ἀπαντῶσιν ἄνευ τῶν συμφώνων).

Ἐκ δὲ τοῦ περισπωμένου Ἰαῶ, ὅπερ ἀπαντᾶται ἐν τισι κώδιξιν, ὡς σημειοῦται ἐν τῷ Θησανρῶ², προῆλθεν ὁ τύπος Ἰῶ ἢ Ἰώ, ὅπερ διὰ τοῦ μυστικισμοῦ τῆς θεοσοφίας καὶ τῶν χρησμῶν διεσώθη μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας καὶ μειεδόθη τοῖς Βλάχοις καὶ Βουλγάροις ὡς ἱερὸν σύμβολον προτασσόμενον ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις. Ἡ νεωτέρα μεταγραφὴ εἰς Ἰωάννης ἐν τούτοις δὲν εἶναι ὅλως αὐθαίρετος, ἐὰν ἀπιδώμεν εἰς τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ τούτου ὁ πατριάρχης Δοσίθεος: «Τὸ ὄνομα Ἰωάννης ἐρέθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου τῷ Προδρόμῳ, ὡς φαίνεται ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Λουκᾶ εἰς δὲ τὴν α' Παραλειπομένων κεφ. ιβ' λέγεται Ἰωαννᾶν, καὶ Ἰερεμίῳ κεφ. μα' λέγεται Ἰωανναν. γίνεται δὲ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος χάν, ὅπερ ἐστὶ χάρις καὶ ἀπὸ τοῦ Γιεχοβὰ κατὰ συγκοπὴν λαμβάνεται τὸ γιέ, ὅπερ συντασσόμενον τῷ χάν κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον (ἀποτελεῖ) τὸ Γιουχάν, ὅπερ ἐστὶ χάρις Κυρίου, ἐξελληνιζόμενον δὲ γίνεται Ἰωάννης»³. Κατὰ ταῦτα τὸ Ἰωάννης σχετιζόμενον στενῶς πρὸς τὸ Ἰαῶ, Ἰῶ κατήνησεν ἐσχάτως νὰ σημαίνει τὸ σύμβολον τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας περικλειὸν ἅμα καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς θεότητος μετὰ τινος μυστικισμοῦ⁴. Κατὰ τοὺς ἀποδίδοντας ἀλληγορικὴν εἰς τὸ Ἑλλ. Ἀλφάβητον ἔννοιαν τὸ *Ι* εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἰσότητος καὶ ἀμεροληψίας, ὡς εἰκονίζον τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον, ἣτις σημαίνει ὅτι ὁ φέρων αὐτὴν ἀπονέμει τὴν δικαιοσύνην⁵.

Ὁ Ἱερατικὸς χαρακτὴρ τῶν χρυσοβούλλων — ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι.

Ἡ πρὸς τὸ θεῖον τῶν βασιλέων εὐλάβεια

Ὡς εἶδομεν, ἐν τοῖς Βυζ. χρυσοβούλλοις προτάσσεται τὸ σύμπλεγμα: Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς κτλ. τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς ἔθος ἱερὸν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, παρ' οἷς ἡ βασιλεία ἐν πολλοῖς εἶχε καὶ ἱερατικὸν χαρακτῆρα, ὡς μαρτυρεῖ καὶ αὕτη ἡ

¹ Στρωματ. V, 6, 34 ἔκδ. R. Klotz III (Lipsiae 1832) σ. 26. Ἐπιθι τὴν σημείωσιν εἰς Χρυσοστόμου *Spuria* εἰς τὸν ΡΔ' ψαλμόν. Τόμ. Ε' σ. 817 B Montf. ἔκδ. β'. Paris.

² Τὸ Ἰῶ παρ' Ἡσυχίῳ σημαίνει δύναμις, βοή πρβλ. καὶ τὰς εἰς Βάκχον ἐπιφωνήσεις Ἰά, Ἰῶ κττ.

³ Τόμος Ἀγάπης σ. 502 Παράδοξον ἔτυμολ. βλ. Στεφ. 86 - 87. Ὁ Μ. Φιλήντας γράφει ὅτι ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ *ayan* (οἱ χώρας ἄνακτες, οἱ πρόκριτοι οἱ ἀφεντάδες) προῆλθεν ἡ ὀνομασία Ἀγιάννηδες (πρβλ. Μορογιάννης Ἀγιάννης, ἥτοι ἀφέντης τοῦ Μοριά) καὶ τοῦτο ἐξελληνίσθη εἰς Ἰωάννης (Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία Ἑλληνική. Τόμ. Α' σ. 102 καὶ Β' 192).

⁴ «Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς οὐχ Ἑλληνικόν ἐστίν ἀλλ' Ἑβραϊκόν» ἐρμηνεύεται δὲ σωτηρία: Ἰαῶ γὰρ σωτηρία παρὰ τοῖς Ἑβραίοις λέγεται (Ὀμιλῖαι εἰς τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Βιέννῃ αὐτοκρ. βιβλιοθήκης νῦν πρῶτον ἐκδιδόμεναι . . . ὑπὸ Σωφρ. Εὐστρατιάδου (Τεργέστη 1903 σ. 4). Συγγραφεὺς τούτων, ὡς ἀπεδείχθη, εἶναι Ἰωάννης ὁ Χαλκηδόνης.

⁵ Χαλᾶ, τὸ εἰς τὸ Ἑλλ. Ἀλφάβητον . . . ὑπολανθάνον μυστήριον σ. 79.

δλη σύνταξις καὶ κατασκευὴ τῶν χρυσοβούλλων. Ἐν τοῖς μακροῖς ἐνταῦθα προοιμίοις ἐκδηλοῦται τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ αἱ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἀνειλημμένοι πρὸς τὴν θρησκείαν ὑποχρεώσεις, ἧς θερμοὶ προστάται καὶ προασπισταὶ ὑπῆρχον οὗτοι. Ἡ φρασεολογία καὶ ἐν γένει ἡ διήκουσα ἔννοια οὐδόλως διαφέρει ἐκείνης τῆς τῶν πατριαρχικῶν σιγιλλίων. Ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος τῆς ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις θείας ἐπικλήσεως, ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἐν τῇ ἐπιστολογραφίᾳ. Τὸ «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι» εἶναι δόγμα τῆς ἀρχαιότητος. Προυτάσσετο καὶ τότε θρησκευτικόν τι σύμβολον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς γράφει ὁ Πλάτων πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Διόνυσον, καὶ μάλιστα ἐνταῦθα ἐξεδηλοῦτο ἡ πίστις πρὸς τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν: «Περὶ δὲ δὴ τοῦ συμβόλου τοῦ περὶ τὰς ἐπιστολάς, ὅσας τε ἂν ἐπιστέλλω σπουδῇ καὶ ὅσας ἂν μή, οἶμαι μὲν σε μεμνήσθαι, ὅμως δ' ἐννόει καὶ πάνυ πρόσεχε τὸν νοῦν· πολλοὶ γὰρ οἱ κελεύοντες γράφειν, οἷς οὐ ῥάδιον φανερώς διωθεῖσθαι τῆς μὲν γὰρ σπουδαίας ἐπιστολῆς Θεὸς ἄρχει, Θεοὶ δὲ τῆς ἡττον¹».

Παρὰ τῶν Βυζαντινῶν φαίνονται παραλαβόντες τὸν τύπον τοῦτον οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες προτάσσουσιν τὸν Τουγρᾶν ἢ Τουρᾶν ἐν τοῖς φερμανίοις καὶ βερατίοις, πολύπλοκον σύμπλεγμα, ὅπερ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἔλαβε τὸν ἀπλούστατον τύπον τοῦ Ἑλλην. μικροῦ α (σχεδὸν) μονόγραμμα ἐρμηνευόμενον «ἐλέα» Θεοῦ». Οὗτοι ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας², ὅτε ἐμφανίζεται καὶ τὸ σύμβολον Ιῶ, ἐν τοῖς ἐγγράφοις. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι τούτους ἐμιμήθησαν οἱ ἡγεμόνες, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνισχύθησαν εἰς τὸ ἔθος τοῦτο, ὅπερ ὡς ἀπεδείξαμεν εἶχον ἀπὸ πολλοῦ καθιερώσει.

Ἐν κώδικι 343 μονῆς Ἰβήρων ἐρμηνεύων τις τὸν χρησμόν: Βοῦς βοήσεται καὶ ταῦρος δὲ θρηνήσει» γράφει τάδε: «Πολλαῖς φοραῖς ἐλογίασα καὶ ἐζήτηουν τὴν αἰτίαν, διατὶ ἔχει τὸ στέμμα τῆς Μολδαβίας τὸ κεφαλοβόιδον· ἤξεύρω δὲ πῶς λέγουσι κάποιοι πῶς ὁ α^{ος} ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας ὀνόματι Μπόγδανος φονεύοντας ἓνα μεγάλο Βόιδιον, καθὼς ὁ τῆς Βλαχίας τοξεύοντας ἓνα κόρακα ὁποῦ τῆς γυναικὸς του τὸ δαχτυλίδιον, ἐκεῖνος τὸ βόιδι ἐπῆρε διὰ στέμμα καὶ αὐτὸς τὸν κόρακα. Πλὴν οἱ Μπόγδανοι ἔχουσιν αὐτὸ τὸ μυστικὸν στέμμα, τὸ βόιδι, τοῦ μέλλοντος βασιλέως τῶν Ῥωμαίων Ἰωάννου, ὅθεν καὶ τοὺς αὐθέντας πάντας κράζουσιν Ἰωάννου, καθὼς καὶ τὰ Χερουβίμ, ὁποῦ εἶχαν καὶ βοὸς εἶδος, ἦσαν θρόνος καὶ ἅγια τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων, ὁποῦ ὡσὰν βοῦς ἦλθε καὶ ἐθυσιάσθη ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. Οὗτος λοιπὸν ὁ βοῦς τῶν Μπογδάνων μέλλει νὰ βοήσῃ κατὰ τὸν χρησμόν... καὶ νὰ ἀπεράσῃ τὸν Βόσπορον τοῦ στενοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

¹ Ἐπιστολ. ΙΓ' 363 Β'.

² Φωτεινοῦ Β' σ. 39 ἔ. Jorga, Histoire des Roumains et de leur civilisation (ἔκδ. β' Bucarest 1922) σ. 69 ἔ.

